

Brno mezi Robertem Musilem a Karlem Hansem Stroblem

České Brno má Milana Kunderu, německé Brno Kunderova oblíbeného romanopisce Roberta Musila. Musilova literární socializace probíhala v letech 1898-1902 totiž právě zde. Logikům a matematikům se při zmínce o Brně vybaví jméno Kurta Gödela, znalci německé literatury v souvislosti s Brnem pomyslí na Musila. Někteří badatelé dokonce tvrdí, že Musil ve svém díle předjímá Gödelovu větu o neúplnosti, ale to by bylo složité dokazování.

V době proměny barbarského absolventa hranické kadetky v sečtělého obdivovatele Ralpha Waldo Emmersona a Maurice Maeterlincka si psal Musil od roku 1898 deník. Tento černý sešit obsahuje kromě výpisků z děl Friedricha Nietzsche *Listy z nočních deníků monsieur le vivisecteur*. Musil v nich vidí svůj život jako *dobrodružství a blouďení člověka počátku 20. století oddávajícího se vivisekci svého nitra*. Walter Fanta tento deník považuje za počátek Musilovy koncepce esejistického románu, a tudíž i Musilova nedokončeného románu *Muž bez vlastností*. První Musilův knižní projekt altenbergovských krátkých próz *Parafráze*, vzniklý v Brně, nenašel nakladatele a je dnes nezvěstný. Patřila k němu povídka *Varieté* z roku 1900. Musil ji poprvé četl na večeru Brněnského německého akademického čtenářského spolku 29. 3. 1900 v Umělecko-průmyslovém muzeu. Následně vyšla v Neue Brüner Zeitung.

Jako jednoroční dobrovolník poznal Musil v roce 1901 svou brněnskou milenkou Hermu Dietz, která s ním pak odjela i na voluntariát na techniku do Stuttgartu a na studia psychologie na berlínské univerzitě. Dnes se o ní jen dohadujeme, jaká že to byla známost. Tento sociálně i intelektuálně nerovný vztah dal vzniknout slavné postavě Tonky ze sbírky povídek *Tři ženy*. V Jezuitských kasárnách, zbořených během brněnské asanace, poznal Musil předobraz postavy generála Stumma von Bordwehr z *Muže bez vlastností*. Už tyto dvě postavy dokládají význam brněnských Musilových zkušeností.

Hans Sepp z *Muže bez vlastností* politickou orientací i svou drzou přímočarostí připomíná Musilova řemeslně zdatného brněnského rivala Karla Hanse Strobla. Nejvíce asi v 102. kapitole, kdy protihabsbursky smýšlející Hans Sepp v domě bankéře Fischela, židovského otce své partnerky, osočí Ulricha: *Věříte v měšťácký pokrok zrovna tak jako ředitel Fischel, jen to vyjadřujete co možná nejkomplicovaněji a perverzně, aby se Vám na to nepřišlo*. Tomu, kdo zná Stroblovu vzpomínku na Brno *Šťastná léta tovaryšská (Glückhafte Wanderschaft)*, připomene mu pasáž o Robertu Musilovi. Pro Musila, který se novelami a především nikdy nedokončeným románem trápil celá léta, měl psavec Strobl, který po Anschlussu stanul v čele vídeňské Říšské literární komory (Reichsschrifttumskammer), jen slova pohrdání:

Robert Musil – nevím, zda už tehdy [krátce po roce 1900] vystoupil s románem, ve kterém vylíčil své zážitky z kadetky. Byla to asi kniha dost neutěšená, a směr, kam se později vyvinul, byl čím dál neutěšenější. Co tvořil, byla vyloženě asfaltová literatura – pokud je možné tento pozdější pojem převzít už pro toto období. Říkalo se o sociologii, že je umění říkat věci, kterým každý rozumí a nikoho nezajímají, takovým způsobem, aby jim nikdo nerozuměl a každého zajímaly. Tohoto návodu se držel rovněž Robert Musil, vynasnažil se, aby to zbytečné a nepotřebné a pro život nedůležité prohloubil nesmírným duševním. Poblíž Brna tenkrát existovala nebo možná ještě dnes existuje továrna Thonet, která vyráběla nábytek z ohýbaného dřeva a každou přímkou co možná nejvíce zakroutila. Musil postavil své dílo očividně na principu, který si vyhlédli i výrobci nábytku Thonet: ,proč rovněž, když to jde i ohnout!‘ A tak to po několika pokusech dotáhl na román, který měl zhruba 1000 stran, jmenoval se ,Muž bez vlastností‘ a svými vychytralostmi si nezadal s Talmudem.

Hans Sepp z *Muže bez vlastností* vidí v turnerech a kartelu ozbrojených buršáků jedinou účinnou obranu proti poslovanštění Rakouska. Podobně se angažoval od roku 1901 v Brně Karl Hans Strobl, autor brněnských románů *Nebezpečné paparsky* nebo *Atentátník*

V *Muži bez vlastností* existuje dvojice Melanie Drangsal a Friedel Feuermaul, identifikovatelní jako Alma Mahlerová a Werfel. K Feuermaulovi plánoval Musil v roce 1928 jako kontrastní postavu básníka Biermaula. Ve Vídni i v Brně se vědělo, že za války Strobla karikoval Karl Kraus v časopise *Fackel* v glose *Metafyzika potícih se nohou* jako jednoho z *těch pánů literatury*,

podobajících se králi Gambrinovi. Ale postava Biermaula nedospěla dál než k prvnímu letmému náčrtu, protože jeho zobecnitelnost podle Musila nedosahovala úrovně zbytku románu. Postavě Musil propůjčil vlastní zážitky z doby před odchodem na kadetku.

Biermaul poznal ještě v dobách, kdy byl studentem, dva druhy bitek na cestách ze školy domů: buď to byly bitky studentů reálky s gymnazisty, v nichž vítězila tu jedna, tu druhá strana, nebo rvačky s českými uličníky, které vždy končily ústupem vyšší vzdělanosti, který vyšší inteligence halila do výrazu ‚spořádaný ústup‘, což neznělo tak zahanbujičně. Sotva měl ta léta za sebou, byly boje mezi reálkou a gymnáziem zapomenuty, ty druhé ale ustrnuly v představu, že Čech má v sobě něco z lůzy a že Němci náleží úloha toho, kdo vládne z moci vyšší kultury [...] Tato představa prozatím nemá nic společného s plavými vlasy nebo ušlechtilýma modrýma očima, i když to další se později také přidruží; prozatím je to jen zjištění, že existuje spousta českých kluků, kteří jsou bosí a otrhaní, jsou neurvalejší, než by rádi byli němečtí chlupci, a výborně hází kamením. Také služby jsou většinou Češky nebo Bémačky, jak se jim říká ...

Vztah Musila a Strobla však nebyl ve dvacátých letech tak vyhrocený, jak napovídají Stroblový vzpomínky. Strobl pochválil *Tři ženy* a společně vystupovali v roce 1927 např. proti nízkým rozhlasovým honorářům nebo v boji pro klerikálnímu Zákonu chránícímu mládež před nemravným brakem.

Strobl opustil Brno na konci roku 1913, Musil se po berlínském doktorátu do Brna nevrátil, s židovskou manželkou a její osmiletou dcerou se po komplikovanému rozvodu usadili ve Vídni. K Brnu měl Musil ostatně dosti rozpolcený vztah. Možná podobně jako Ulrich, hrdina románu *Muž bez vlastností*, který ve fragmentu kapitoly *Národy* uvažuje o brněnském okolí. Pociťuje zde důvěrný pocit domova, ale zároveň si uvědomuje svůj negativní vztah k němu. Tento rozpor vyjádří složeninou *heimatfeindlich–angeheimelt*, tedy *pln důvěrné náklonnosti k nepřátelské domovině*. V románu *Muž bez vlastností* je Brno typické kakánské, rozuměj rakouské město. Ulrich sem přijíždí a uvědomuje si:

V jeho podstatě bylo [...] něco bezdomovecky koloniálního. Zvětralo tu nejstarší jádro německého měšťanstva, které se před staletími dostalo na slovanskou půdu, takže je už kromě několika kostelů a rodinných jmen sotva něco připomínalo [...].

Musilova kapitola *Národy* ze nepoužitých fragmentů vznikala při Musilově útěku z nacistického Berlína do Československa, v Karlových Varech a na Poštejně. Asi i proto v ní konflikt Čechů a Němců v městě B. není líčen protičesky, spíš s určitou nostalgií po kakánských poměrech. Musilův *Muž bez vlastní* a *Pozůstalost za života* jsou od roku 1939 v Německu zakázány. Ve švýcarském exilu vzpomíná Musil na svou rivalitu se Stroblem:

Brno mého raného mládí, kde Strobl byl považován za největší literární příslib a já za výrobce Parafrazí. I Německý akademický čtenářský spolek jako by jaksi předjímal historii [...] Vytlačení taroků německým skatem. [...] Tento čtenářsko-karetní spolek byl skutečným symbolem. Každý prožívá symboly své doby. Jenže se stávají srozumitelnými až později. Bylo třeba druhé světové války, aby čtenářský spolek a mé chování v něm došly pochopení.

Dnes, 72 let od smrti Stroblový a 76 let od smrti Musilovy, se na řemeslně zdatného jihlavského rodáka vzpomíná už jen jako na autora pražských studentských románů a strašidelných povídek. Jeho snahy o propagaci německé moderny jsou pozapomenuty, zatímco Musil, který patří k moderně jako autor, nikoli jen její popularizátor, se stal součástí západního literárního kánonu, jak jej popsal Harold Bloom. Musilem zmíněné symbolické vytlačení rakouských taroků německým skatem po roce 1900, likvidace židovských autorů během holokaustu a vyhnání těch německých nežidovských v roce 1945 vedlo definitivnímu zániku tripolis B. z *Muže bez vlastností*, ale i k narušení naší brněnské historické paměti na doby před rokem 1914, kdy žil na Jaselské Musil a ve Vrchlického sadu poblíž Lužánek Strobl.